

25 РОКІВ ДІАЛОГУ УКРАЇНИ І БІЛОРУСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛИКІВ

Двостороння співпраця між Україною та Білоруссю триває уже 25 років. За цей час вона мала свої періоди потепління та охолодження. На сьогодні існує ряд проблем у двосторонніх відносинах, суть яких, передусім, знаходиться у політичній площині.

Початок співпраці був обнадійливий у грудні 1991 року. На той момент обидві колишні республіки СРСР апробували унікальний для радянських реалій досвід двостороннього співробітництва, уклавши Договір між УРСР і БРСР 1990 року. Особливим же символом початкового етапу співпраці стала Біловезька угода, яка поклала край існуванню СРСР [1, с. 4].

Мета дослідження полягає у проведенні узагальнюючого комплексного аналізу українсько-білоруських відносин крізь призму викликів сьогодення.

На формування політичного діалогу України та Білорусі, особливо в перші роки незалежності, впливали окремі чинники становлення політичних систем держав, які мали подібні та відмінні механізми їх побудови.

По-перше, в Україні та Білорусі розвиток політичних систем відбувався під впливом успадкованих від попередньої історичної епохи факторів, серед яких варто виділити:

- визначальний вплив соціального прошарку номенклатури;
- домінування авторитарної політичної культури на рівні еліти населення;
- незрілість політичних націй та відсутність громадянського суспільства [5, с.7].

По-друге, хоча на нормативно-правовому рівні трансформаційні процеси мали модернізаційну спрямованість, в реальності вони інколи набували тільки зовнішніх ознак, не змінюючи змісту [5, с.7 – 8].

По-третє, в Україні та Білорусі проявлялося розбалансування політичних систем через домінуючий вплив президентських інституцій [5, с. 8].

По-четверте, для України та Білорусі були характерними недосконалі стосунки між державою та інститутами громадянського суспільства. З одного боку, це є наслідком відсутності необхідної правової та інституційної бази взаємодії, з іншого – пов'язано з недостатньо усвідомленою потребою українців та білорусів в самоорганізації та низьким рівнем політичної культури [5, с. 8].

По-п'яте, не дивлячись на схожість у багатьох аспектах шляхів розвитку, політичні режими держав також мали свої відмінності. Для України притаманне конкурування двох систем (демократичної та авторитарної) політичних інститутів, у той час, як в Білорусі переважали авторитарні ознаки режиму за наявності достатньої кількості демократичних атрибутів. При цьому, існуюча етнополітична ситуація обумовлювала тяжіння України до європейського, а Білорусі – до євразійського вектору інтеграції та розвитку [5, с. 8].

Саме ці передумови формували як процесуальну сторону діалогу, так і змістовну. Враховуючи чинники становлення політичних систем, можна констатувати, що подальший розвиток політичних систем України та Білорусі значною мірою визначався динамікою і спрямованістю двостороннього співробітництва.

Офіційний діалог між Україною та Білоруссю у політичній площині, а точніше на рівні глав держав мав свої "теплі" та "холодні", "щирі" та "корисливі" сторони. Зокрема, серед невизначених двосторонніх питань, які створювали бар'єри на шляху динамічного розвитку українсько-білоруських відносин гостро постала проблема кордону.

12 травня 1997 р. президенти двох країн Л. Кучма і О. Лукашенко підписали Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. Угода була ратифікована Верховною Радою України 18 липня 1997 р., тоді як питання ратифікації документу білоруською стороною на довгий час залишалося відкритим. При цьому керівництво Білорусі виходило з того, що з Україною не врегульовано проблему боргу, яка існувала ще від часів розпаду СРСР. Білорусь у ході переговорів 2001–2003 рр. виставила вимоги Україні на \$100 млн, а Україна висловлювала готовність визнати тільки \$50 млн. При цьому українська сторона відмовилася надавати заборгованості статус державного боргу. Білорусь пов'язувала ратифікацію договору з Україною про державний кордон, підписаного ще у травні 1998 р., з урегулюванням української заборгованості 1992 р. [8, с. 166 – 167]. Відтак українсько-білоруський кордон міг перетворитися на потужну зону конфлікту й активного відкритого протистояння. Проте проблему було вирішено у травні 2010 р., коли білоруською стороною реалізовані всі необхідні процедури з ратифікації та підписання Договору про державний кордон.

Певні коливання в зовнішньополітичному напрямі країн приніс 2004 р. Після президентських виборів 2004 р. в Україні стан українсько-білоруських відносин у політичній сфері дещо змінився, адже Президентом було обрано В. Ющенко. З цього часу починається новий етап розвитку двосторонніх відносин. Адже в Україні до влади прийшла нова політична еліта внаслідок "помаранчевої революції". Конституційна реформа перерозподілила повноваження між основними центрами влади в країні з

переміщенням центру впливу від президента до парламенту. Ці події багато в чому внесли корективи у зовнішню політику України, в тому числі й підхід щодо українсько-білоруських відносин [2, с. 341–342].

Україна почала підтримувати демократичні сили Білорусі, тобто стала посередником між ЄС та владою Білорусі. Така позиція відповідала національним інтересам України, котра одним фактом демократичної європейської резолюції заявила про себе, як про державу, здатну впливати на динаміку розвитку політики колишніх країн СРСР. Аргументом на користь цього твердження може бути те, що на сесії Комісії ООН з прав людини влітку 2005 р. Україна проголосувала за постанову, яка засуджує порушення прав людини в Білорусі, попри вмовляння й погрози з боку російської і білоруської делегацій. Крім того, МЗС України оперативно реагувало на некоректні висловлювання білоруського керівництва, що також відрізнялося від усталеного характеру взаємовідносин між державами в рамках СНД [6, с. 112–113].

З 2005 р. спостерігалася неоднозначна оцінка подій, що відбувались у Києві, мали місце побоювання можливого експорту революційних технологій до Білорусі. В цьому контексті необхідно відмітити, що українська влада сама неодноразово заявляла про свої наміри сприяти демократизації Білорусі. Так, уже в квітні 2005 р. Президент США Д. Буш та Президент України В. Ющенко підписали спільну заяву "Порядок денний нового століття для українсько-американського стратегічного партнерства", де зокрема, зобов'язувалися "підтримувати просування свободи в таких країнах як Білорусь та Куба" [6, с. 113]. У відповідь Президент Білорусі О. Лукашенко попросив іноземних колег не турбуватися: "Демократизувати Білорусь ми будемо самі. І помічники нам тут не потрібні – ні з Києва, ні з Вашингтона, ні з інших місць планети" [6, с. 113].

Зі свого боку керівництво Білорусі також намагалося не залишатися "в боргу", називаючи революцію в Україні "відкритим бандитизмом під прикриттям демократії" [6, с. 113].

Не варто забувати і про те, що наявність двох потужних центрів впливу, а саме – ЄС з НАТО і Росії, змушувала уряди України і Білорусі за основу зовнішньої політики брати так звану багатовекторність, яка полягає в балансуванні між центрами впливу в процесі реалізації своїх національних інтересів [5, с. 8]. Багато в чому цей чинник міждержавних контактів пов'язаний саме з форматом відносин України та Білорусі з Росією.

Після довгих років балансування між Росією та ЄС українське керівництво в своїх заявах про наміри офіційно визначає пріоритетними відносинами з Євросоюзом [3, с. 14–15].

Наскільки незалежними від Москви як на рівні ухвалених рішень, так і на рівні фінансової спроможності є Мінськ, відомо, вочевидь, лише білоруському керівництву. Наслідком цього стала поява окремого дискурсу про "несамостійну політику Мінська", "руку Москви" в рішеннях білоруської влади щодо України, що, своєю чергою, призводить до браку довіри у відносинах між нашими державами. І якщо до 2014 року обізнаність із рівнем співпраці між Білоруссю та РФ була важливою для визначення короткострокових цілей економічної співпраці, то з анексією Криму та розпочатою Росією війною на Сході України – це питання набуває важливої безпекової складової [1, с. 9].

Спершу в умовах загострення конфлікту між Україною і Росією білоруський уряд виглядав досить дезорієнтованим. Публічні заяви посадових осіб і повідомлення державних ЗМІ про анексію Криму та початок конфлікту на Донбасі суперечили одна одній і вводили в оману [1, с. 9].

В інтерв'ю для ток-шоу Шустер Live ще наприкінці березня 2014 року президент Лукашенко висловив тезу, про те, що: "Україну треба зберегти єдиною і цілісною державою, як вона є, треба все заспокоїти. Не можна в цій метушні проводити якісь референдуми про федералізації та інше. Не можна це робити!" [4].

Білорусь була серед тих 11 країн, які проголосували проти резолюції Генеральної Асамблеї ООН під назвою "Територіальна цілісність України" від 27 березня 2014 року. Ця резолюція закликала "всі держави відмовитися і утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, в тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погроз силою, або інших, незаконних способів, наполегливо закликає всі сторони негайно приступити до мирного врегулювання ситуації щодо України..." [7]. Як розцінювати у такому випадку позицію Білорусії? Більшість білорусів стверджує, що у той момент білоруська сторона немала ще статусу нейтралітетного місця, де ведуться переговори щодо урегулювання конфлікту на Сході України, тому б вона не змогла пояснити Москві своє утримання від голосування, оскільки вони пов'язані в рамках Договору про союзню державу. Однак відразу ж після цієї ситуації, О. Лукашенко та Міністерство закордонних справ Білорусі зробили низку заяв, які суперечили голосуванню на Генеральній Асамблеї.

Новим фактором, не менш суперечливим у двохсторонньому співробітництві, стала ідея проведення в Мінську саміту щодо ситуації на Донбасі. Значення Мінська, як і мирного процесу загалом, для інтересів України залишаються предметом суперечок [1, с. 13].

Також конфлікт на Донбасі спричинив появу нових викликів у двосторонніх відносинах, а саме: кількість відвідин білорусами України з туристичною метою значно скоротилася. Натомість контрабанда палива та різних товарів на територію України, а також в зону АТО на тлі значного зменшення оборотів торгівлі становить один із викликів транскордонного співробітництва. Нові реалії також призвели до офіційного згортання військової співпраці й появи нової категорії громадян Білорусі – учасників бойових

дій в Україні з обох сторін, щодо яких Київ також повинен випрацювати окрему політику. Не випадають з уваги військові навчання, які провадила Білорусь на своїй території. Що може стати серйознішою загрозою для України – це російська військова авіабаза в Білорусі [1, с. 17].

Таким чином, з моменту здобуття в 1991 році незалежності й виходом на міжнародну арену з якісно новим статусом, відносини між Україною та Білоруссю не носили стабільного характеру й змінювалися в залежності від зовнішніх і внутрішніх обставин, процесів та чинників, які відбувалися як на європейському континенті загалом, так і в середині кожної з країн. Здавалося, що після здобуття незалежності, країни залишать позаду "спадок" СРСР і позбавляться його у своїх відносинах, але його відображення, зокрема в незавершеній демаркації кордону, становлять одну із загроз для безпеки держав.

Великий вплив на контекст українсько-білоруської співпраці чинять їх відносини з ЄС та Росією. В умовах нестійкої геополітичної ситуації і залежності україно-білоруських відносин від російського фактору двохстороння співпраця на сучасному етапі потребує постійної уваги, прогнозування і передбачення розвитку, адже недооцінка можливостей політичного діалогу призводить до протистоянь, різного роду конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики: Україна – Білорусь. Дискусійна записка/ О. Бетлій, Є. Прейгерман. – Київ: Інститут світової політики, 2016. – 55 с.
2. Вдовенко С. М. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін/ С. М. Вдовенко. – Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2010. – С. 341 – 361.
3. Вівчар І. Ідея "слов'янського трикутника" та процеси регіональної інтеграції на пострадянському просторі/ Інна Вівчар// Сучасні україно-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Чернівці, 2012. – С. 13 – 21.
4. Інтерв'ю Лукашенко української программе "Шустер LIVE" // БЕЛТА – Новости Беларуси – Белорусское телеграфное агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.belta.by/ru/all_news/president/Intervju-Lukashenko-ukrainskoj-programmeShusterLIVE_i_664335.htm
5. Максак Г. Україна-Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу / Генадій Максак [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. – 13 с.
6. Макеев С. П. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005 – 2010 рр.)/ С. П. Макеев// Збірник наукових праць/ Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 44. – С. 112–116.
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України (повний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/106073>
8. Шаправський С. Стан та шляхи врегулювання проблеми державного кордону між Україною та Білоруссю/ С. Шаправський// Наукові записки. Серія "Міжнародні відносини". – Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2010. – Випуск 2. – С. 165–172.

Петрик Ю.

Науковий керівник – проф. Зуляк І.С.

ПОЛЬСЬКИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА (1113 – 1125 РР.)

Зовнішня політика завжди була одним із визначальних чинників розвитку тих чи інших держав. Питання миру та війни, домовленостей та суперечок завжди хвилювали суспільство, а істориків в першу чергу. Не винятком є і період XII ст. для Східної Європи, де на той час важливу роль відігравали Київська Русь та Польське князівство. Стосунки між ними нерідко визначали становище в регіоні, а інколи й в усій Європі.

З огляду на це, актуальність статті полягає у з'ясуванні особливостей русько-польських відносин у період перебування на київському престолі Володимира Всеволодовича Мономаха у 1113–1125 рр., зовнішньополітичної активності цих двох держав, впливу внутрішньої боротьби в Київській Русі на її стосунки із Польським князівством у заданий період. Вивчення цих питань на часі, адже дозволить краще зрозуміти витоки тогочасних русько-польських відносин, котрі є важливими для дослідження історії середньовіччя у Східній Європі.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти та особливості зовнішньополітичної діяльності Київської Русі в 1113–1125 рр. на основі її стосунків із Польщею, дослідити основні фактори і чинники, що її визначали, а також прослідкувати вплив внутрішньої нестабільності у тогочасній Київській державі на стан русько-польських відносин.

Для досягнення мети необхідно вирішити низку **завдань**:

1) визначити внутрішнє та зовнішнє становище Київської Русі та Польщі під час правління в Києві Володимира Мономаха;

2) дослідити вплив Болеслава III на стан справ всередині Київської Русі у заданий період;

3) показати проблеми і перспективи стосунків між державами в 1113–1125 рр.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини між Київською Руссю та Польщею у 1113–1125 рр. в